

Andja BRESEVIĆ:

BORBENA OKOLADINA KOZARE

Prije rata pohađjala sam gimnaziju u Prijedoru. Rat me je zatekao u VII razredu gimnazije.

Sa mnom u školu išla je i Nena Bastaja, iz Bosanskog Novog. Putovala je sa mnom vozom. Jednog dana primjetila sam kako Nevenka nosi veliku tašnu. Toga dana nešto se dogovarala sa Slavicom Vlk /udata za Nazifa Maglajlića/. Iako sa mnom nije nikada otvorenije razgovarala sada je, pošto smo sjedile u jednoj klupi, počela da govori Slavici o tome kako joj je Brane Lodić dao ovu tašnu i da je nije smjela držati kod kuće, jer se plašila maćeha. "Pošto mi je to Brane jutros donio nisam smjela da ostavim kod kuće, jer može doći policija, pa sam ponijela u školu." Govorila je kako ne zna šta da radi sa ovom tašnom. Slavica je u to vrijeme stanovala u Brežićanima kod nekog folksdojčera. Zbog toga ni ona nije smjela da primi ovu tašnu, iako nismo znale šta se u njoj nalazi. Nena mi se obratila pitanjem da li bi htjela da toga dana ostenem pa da pješice krenemo kući. Istovremeno me je zapitala da li imam koga od poznanika u Prijedoru. Rekla sam da se poznajem sa porodicom Jove Smiljanića sa čijom kćerkom sam išla u osnovnu školu. Nena i ja otišle smo kod kuće Jove Smiljanića. Ona je nosila onu tašnu /u njoj nije bilo mnogo literature/. Međutim, nismo se usudile da tašnu ostavimo ovdje. Znam da Nena nije smjela da je odnese nazad u Bosanski Novi, a Slavica Vlk se plašila stanodavca, pa je tašna ostala kod mene. Sakrila sam je kod kuće u

ormen, pa sam je kasnije predala Beni Bastaji.

Te ovome sam tada zaključila da je Nena uključena u rad i da bi mogla biti skojevka. Pričala nam je o zabavi koja je održana u Bosanskom Novom. To je bila zabava koju su priredili radnici. Govorila je kako su poslije zabave proganjani neki radnici od strane policije.

Sjećam se još jednog događaja. U 1939. ili 1940. godini osjetilo se djelovanje napredne omladine u gimnaziji. Jednoga dana došla sam u školu i primjetila nešto neobično. Dječaci VIII-og razreda su se zatvorili u svoje razrede i stajala su na prozorima i nisu dozvolili profesorima da uđu u razred. Bila je to neka vrsta štrajka. Gledala sam to kao posmatrač, jer nisam bila uključena u rad omladine. Bilo je to upravo u vrijeme kada je za direktora škole došao profesor Grba. Sjećam se da su djaci tada spominjali Ljotićevce. Čak se sjećam da su oni zakazivali "dvoboje" na ljubijskoj stanici, ali do toga nije dolazilo. Sjećam se da je među Ljotićevcima bio sin tadašnjeg poslanika i pravoslavnog sveštenika Danilovića, iz Ljubije. Porod njega bio je još jedan, mislim da se prezivao Bereta, također iz Ljubije, koji se nalazi u emigraciji.

Poznato mi je da je naš VII razred bio veoma kompaktan, osim Nitrovića, koji je imao brata profesora, te Danilovića i Bereta, koji su se isticali kao Ljotićevci.

U školi je bio dobro razvijen literarni rad. Sa nama je radio profesor srpskohrvatskog jezika Niko Pavić. Na primjer, cijeli razred bi radio na obradi pojedinih tema, narodnih običaja i sl. Poslije toga kritički bi se osvrtni na tu obradu. Postojale su i pojedine sekcije, diletanske i druge, pa su davane priredbe, odlazilo se u Bosanski Novi, Sanski Most i

okolna sela oko Prijedora. Sjećam se priredbe u Brezičanima. Na ovoj priredbi bio je i profesor Niko Pavić, sa djacima. Priredba je održana u školi u Brezičanima. U školi je tada kao učitelj radio Ilija Kanter. Na priredbi je došlo do izvikivanja: "Živio Staljin" i sl. Sutradan su došli žandarmi, pokupili đake i odveli ih.

Neposredno pred rat u Brezičane je došla na dužnost učiteljica Zdenka Čabrić. Muž joj je bio tehničar, zaposlen u rudniku Ljubiji. Zdenka je bila vrlo napredna žena. Kod nje je dolazila Irena Kiš. Irena se je pozivala da idemo kod Zdenke. One su mi često govorile o tome kako da se osamostalim od roditelja. Nisu tjele da mi otvorenije kažu šta žele pa mi je ovo osamostaljivanje izgledalo neshvatljivo. Kako je moguće da se osamostalim od roditelja za koje sam, kao i svi ostali, bila toliko vezana? Na tom se i završio naš razgovor. Koliko mi je poznato, Irena je nekoliko puta dolazila kod Zdenke. Jednoga dana dok smo išle od Zdenke, srele smo Zarka Zgonjanina koji je iz Brezičana išao prema Dragotinjoj. On je u to vrijeme nešto radio, ali nisam znala u čemu se sastojao njegov rad.

U našem razredu predavala je njemački jezik profesorica Mladjenović. Ona je bila veoma stroga. Jednoga dana nam je rekla da ćemo imati pismeni iz njemačkog. Trebalo je vršiti prevod služeći se riječnikom. Grupa djaka /nas sedmero/, nije imala riječnika. Profesorica je zatražila da donesemo riječnike, ali se ispostavilo da nas sedmero nemamo riječnika. Profesorica je počela da viče zbog toga što nismo imali odgovarajućih riječnika koje raniji profesor od nas nije tražio. Zabilježila je sve đake koji nisu imali riječnike. Donijela je kasnije zadaće i

kada smo pogledali vidjeli smo da smo skoro svi uglavnom preveli. Zatim je profesorica upitala ko nije imao riječnika, pa se javilo nas nekoliko. Sve nas je kaznila ukorom bez obzira na to što smo uglavnom dobro preveli zadatke. Djaci su počeli da se bune. Ustala sam i spontano dobacila profesorici: "Da li ćemo mi dobiti slabo vladanje samo zato što smo siromašni? Šta smo mi u stvari napravili da bismo imali slabo vladanje i bili kažnjeni ukorom. Znači da imamo slabo vladanje samo zato što smo siromašni". Dobacila sam još i to da ću se žaliti direktoru gimnazije. Neko od djaka mi je dobacio: "Sjedi, on je gori nego ona. Gore ćeš proći sa njim nego s njom."

Sjećam se detalja sa naših literarnih časova. Bilo je govora o vjerskim praznicima i gozabama koje se povodom toga priređuju, da se za dan mnogo potroši, a zatim se gladuje. To me je uzbuđilo pa sam dobacila: "Kroz cijelu godinu slabo jedu i neka se toj sirotinji jednom omogući da se najede". Ovo moje istupanje, izgleda, dalo je povoda drugovima da me uključe u rad. Bio je kraj 1940. Čini mi se da je na tome radio Reuf Šarić, iako nisam najsigurnija. Jednoga dana došla su njih trojica prema Brezičanima na oko tri kilometra od Prijedora. Trebalo je i Slavica Vlk da izdaje sa mnom. To je bila literarna sekcija, literarni čas. Znam da mi je Slavica rekla da određenoga dana odemo na taj sastanak. Rekla mi je da idem željezničkom prugom, a ona će ići preko polja, da ne idemo zajedno, radi sigurnosti. Pošla sam prugom i susrela sam Reufa Šarića i još neke djake. Ovi djaci, moje kolege, donijeli su brošuru o položaju žene u Sovjetskom Savezu. Nju smo čitali, i govorili kako žena u Sovjetskom Savezu dobro živi i sl. /Zaboravila sam napomenuti da Slavica nije došla na ovaj sastanak, iako ga je ona ugovarala i mene upu-

tila da odem/. Ovo je moglo biti u jesen 1940.

Tako je došla i 1941. i okupacija. Bila sam u VII-on razredu gimnazije, koga sam završila prije vremena i došla kući, roditeljima.

RAD NA VEZI IZMEDJU PARTIZANSKE KOMANDE NA KARANU I SIMPATIZERA POKRETA U BREZIČANINA I PRIJEDORU

Poslije okupacije živjela sam u Brezičanina i sve do dizanja ustanka nisam aktivnije uključena u rad. U to vrijeme u kući moga oca držala je trgovinu Smilja Štrbac. Ona je imala radio aparat. Jednoga dana došla je kod mene Zdenka Čebrić sa mužem i rekla mi da pođemo kod Smilje da slušamo radio Moskvu. Još nije otpočeo rat između Njemačke i Sovjetskog Saveza. Kada smo došli kod Smilje ona je primjetila da hoćemo da slušamo Moskvu pa je, izgleda, uklonila antenu rekavši nam da je radio neispravan. Smilja se opravdano plašila, bila je nepovjerljiva prema Zdenki i njenom mužu je su Hrvati, a nije znala za njihove simpatije prema pokretu. Kada smo izašli iz kuće, Zdenka mi je rekla da je Smilje pokvarila radio da mi ne bismo slušali Moskvu. /Zdenka i njen muž otišli su kasnije u Ljubiju i 1942. vidjela sam ih na oslobođenom Podgrmeču/.

Pred dizanje ustanka, išla sam od željezničke stanice prema kući. Prolazeći preko ceste, na mostiću kod potoka, primjetila sam Jocu Marjanovića koga sam poznavala iz gimnazije u Prijedoru. Bio je obučen u seljačko odijelo /rubine/. Bilo je bijelo kao snijeg. Takvo odijelo obično se oblačilo kada se išlo na zbor, a bio je radni dan. Bila je to mala neopreznost. U to vrijeme već se znalo u selu da su neki drugovi izbjegli iz Prijedora. Kada smo prolazile pored Joce, okrenule smo glavu kao da ga

nismo primjetile. Joco je otišao jednom trgovcu, kod koga se našao i načelnik brezičanske opštine Kiml. Kiml ga je primjetio, upao mu je u oči, pa se kasnije raspitivao za njega. Mirko Nava-nović, kod koga se Kiml interesovao ko je Joco, rekao mu je da je to mladić iz Marina i tako obmanuo Kimla.

Prrije dizanja ustanaka ustaše su dolazile u naše selo. Sjećam se da su jednoga dana provezli u kamionu Veljka Barliću. Isto tako ustaše su otišle u Vukiće i tamo premistile čovjeka. Mislim da je to bio stari Mile Vukić.

Neposredno pred dizanje ustanaka, na dan, kod nas u selu se znalo da će se sutra dan dići ustanak. Ujutro toga dana po se-lu se pronio glas o ustanku.

Prilikom dizanja ustanaka moja porodica izbjegla je u selo Jutroguštu. Vidjela sam ljude koji jure na front. U to vri-jeme nisam bila uključena u rad.

Nakon raspuštanja frontalne borbe mi smo se vratili ku-ći u Brezičane. Uskoro, moguće u septembru 1941., došao je kod mene Ostoja Tankosić, iz našeg sela, inače mi je brat od ujaka /nestao u toku rata u logoru/ i rekao mi da bi trebalo da na-bavim baterija i cigareta. Nisam smjela o tome da govorim ocu, jer se plašio za mene. Otišla sam kod trgovca i kupila više ku-tija cigareta i donijela kući. Sakrila sam ih i čekala kada će doći Tankosić da ih pošaljem. Međutim, otac je pronašao cigare-to i nisam uspjela da ih pošaljem.

Otišla sam u Prijedor kako bih pronašla baterije i ben-zina /što je Tankosić tražio/. Kada sam došla u Prijedor, razmi-šljala sam o tome od koga da tražim ove stvari. Odlučila sam da odem kod Muhameda Kahrića i da od njega tražim benzina /on je kasnije otišao u neprijateljsku vojsku/. Kahrić mi je nabavio

pola litre neprečišćenog benzina. Donijela sam ga i otpremila vezom na Karan.

Jednom sam poslala pismo u kojem sam opisala raspored neprijateljske vojske u Brezičanima. Tu u stanici bila je neprijateljska jedinica. U blizini se nalazio naš stan pa mi nije bilo teško vidjeti njihov raspored i koliko ih ima. Napisala sam koliko ima neprijateljskih vojnika, zatim sam nacrtala njihov položaj i prilaze tom položaju, šta imaju od naoružanja i sl. Ovo pismo sam potpisala svojim imenom - Anđija, ne znajući šta bi iz toga moglo da proistekne. Poslije sam dobila pismo Ratka Marušića, u kojem me upozorava da se ubuduće potpišem sa "drugarica". To je bio moj prvi dodir sa drugovima na Karanu.

U Brezičanima se povremeno smjenjivale neprijateljske vojske. Bilo je 20-30 vojnika. Tako je jednoga dana za njihovog rukovodioca došao Milan Desput. Bio je domobranski oficir. Rodom je iz Gline. Hrvat. Mislim da je mogao biti član KPJ. /Poslije oslobođenja, čini mi se, da je bio na rukovodećem položaju u Zagrebu/. U to vrijeme dobila sam od Mirka Savanovića knjigu "Djevojka za sve" koja je bila pisana latinicom. Čitajući ovu knjigu ostavljala sam je u stanu na prozoru. To je primjetio Desput koji je dolazio u našu kuću pa me je pitao zašto držim ovu knjigu u kući, dodavši da je mogu vidjeti njegovi vojnici. Dobila sam mu: "Šta znaju vaše domobrančine o knjizi, važno je da je latinica". Nije na ovo ništa rekao, osim da zna Milku Liciću. Iako nije htio otvorenije da razgovara, ipak smo vidjeli da se razlikuje od ostalih neprijateljskih oficira i vojnika. I on je bio potišten. Zaključivali smo da je dobar čovjek. Nije dugo ostao kod nas i bio je prenješten u Frijedor. Jedino smo otvorenije pričali o knjizi i na tome se naš razgovor završio.

Poslije njegovog premještanja u Prijedor odlazio je u obilazak jedinica. Tako je dolazio i u Brezičane. Kako sam odlazila u Prijedor, imala sam prilike da se sa njim susretnem u vozu. Jednoga dana, kada smo u kupcu bili sami Desput me je upitao da li hoću jednu bombu. Ne razmišljajući mnogo o poslasticama prihvatila sam njegov prijedlog i rekla mu da hoću. I on se predomislio pa mi je dobacio: "Hoćeš li da ti je dam u glavu?" Sada sam se povukla i dobacila mu da je vlast u njegovim rukama i može da radi šta hoće. On se predomislio i rekao mi da bi mi dao bombu, ali da sada ide u Dragotinju, odakle će se vratiti i donijeti mi kući bombu. U to vrijeme otac je bio premješten na rad u Sisak, a majka sa djecom preselila se sa stanice u našu kuću. Desput se po povratku iz Dragotinje nije navratio kod nas u kuću već je otišao kod Rašla, inače folksdojčera, sa čijom kćerkom se navodno zabavljao. To mu je upravo bilo pogodno radi zadržavanja u Brezičanima. Zadržao se izvjesno vrijeme kod Rašla i pred dolazak voza iz Dragotinje došao je kod naše kuće i donio nekoliko bombi. Te bombe sam sakrila. Bila sam se oslobodila pa sam mu dobacila: "Daj mi i karabin". Odgovorio je da ne smije, jer su ga u Brezičanima vidjeli sa karabinom pa se sa njim mora i vratiti. Neko je razmislio pa mi je rekao da podjem sa njim preko željezničke pruge, u polje. Već je bila noć i zima pod kraj 1941. Novembar ili decembar. Krenuli smo i prešli preko pruge. Željeznička stanica ostala je na drugoj strani. Kada smo prešli u polje on mi je predao karabin. Uzela sam karabin i pošla niz Senu prema Dragotinjoj, a zatim krenula kući. Desput je sačekao voz i sa druge strane ušao i krenuo u Prijedor. Karabin sam krila i od matere i sestre. Nedjutom, one su ga našle na

štaglju i mnogo se uplašile. Drugog dana, na veče uzela sam karabin i sa bombama donijela u Tankosiće. Pozvala sam Ostoju da me vodi u Karan. Upravo tada Ratko i Zarko održavali su zbor sa narodom. Zarko Zgonjanin uzeo je karabin, oduševljen što sam ga donijela.

Prije ovoga sam odšla na Karan i sa njom je razgovarao Obrad Stišović. Više se ne sjećam o čemu smo razgovarali. Znam da mi je u međuvremenu neko poručio da dođem u Mutiće. Tu je bila grupica omladine. Govorio nam je Rajko Radetić, koji je tada radio na organizaciji SKOJ-a. Mislim da je Rajko tada ovdje stvorio skojevski aktiv. Bilo nas je petero-šestero. Bilo je to kod kuće Lazara Mutića.

Ovoga puta Rajko Radetić mi je rekao da će održavati priredbu i da bi trebalo da odem u Prijedor i da nadjem neki pozorišni komad. Nije mi rekao od koga, već samo da mu pronadjem skečeve. Poslušala sam ga i otišla u Prijedor. Sjetila sam se kolege Dakića, koji je bio dobar matematičar u mom razredu, pa sam otišla kod njega. Poznavala sam njegovu majku pa sam došla kod njih kući. Pošto mi je Dakić rekao da nema, odlučila sam da odem kod poznanika Bilješkovića. To je bio mlađji brat ustaše Bilješkovića. Nisam dovoljno razmišljala pa sam ovoga upitala da li on ima kakvih skečeva. I on mi je rekao da nema i ponudio me cigaretom.

Međutim, prilikom razgovora sa Dakićem on mi je preporučio Bedu Stojnića i Branku Bogunović. Tako su mi oni našli neke skečeve. Donijela sam Rajku Radetiću skeč koji smo prepisivali. Rajko mi je rekao da mu pronadjem i maske i čini mi se da sam to tražila od Muhameda Kahrića.

Kada sam se poslije sastala sa Ratkom Marušićem on se ljutio na Rajka što me je upućivao na ovakve zadatke u Prijedor. Ljutio se čak što me je pozivao na skojevski sastanak u Mutiće, jer sam stanovala na kratkom odstojanju od neprijateljske posade u Brezičanima.

Moj rad dalje se nastavlja sa Ratkom Marušićem. Više nisan odlazila na sastanke skojevske organizacije, niti me je Rajko Radetić pozivao. Tako je trajalo sve do mog izlaska u partizane.

PRIPREME ZA NAPAD NA NEPRIJATELJSKI OKLOPNI VOZ

Prije napada na neprijateljski oklopni voz bila sam kod Ratka Marušića na Karanu. Bilo je riječi o tome da bi trebalo da idem u Bosanski Novi i Sisak na neku vezu. Međutim, od toga se odustalo. Tada mi je Ratko dao zadatak da krenem u Prijedor, da se sastanem sa domobranskim oficirem Milanom Desputom i da mu prenesem da će Ratko u određeno vrijeme doći kod naše kuće, a da sutra dan Desput dodje tu kod kuće na sastanak sa Ratkom. Otišla sam u Prijedor i prenijela Desputu Ratkovu poruku. Vratila sam se kući i čekala da dodje Ratko. Pokasno, moguće oko 4 sata stigao je Ratko. Sa njime je došao Trivo Pralića, Stevo Rauš, Peken, a čini mi se i Rajko Vukmir. Ratko je ušao u kuću, a pet-šest boraca smjestilo se u štagalj. Nastavili su da čekaju Desputa. Čekali su ga sutra dan čitav dan. Nije došao. Ratko je ušao i u sobu Smilje Štrbac koja je imala prostorijske odmah uz naše.

Da bi situacija bila još teža kod Smilje je došao Rašl, folkadojčer, čija je kuća bila u blizini. Smilja ga je smjestila u kuhinju i razgovarala sa njim. Otišla sam kod Ratka i rekla

mu da je ovaj kod Emilje. Ratko mi je rekao da otškrinem vrata kako bi čuo šta će ovaj razgovarati. Rašl se malo zadržao i otišao. Nastalo je čekanje Desputa, ali ga nije bilo. Proveli su čitav dan u iščekivanju. Ostali su i drugu noć čekajući. Ujutro mi je Ratko rekao da krenem u Prijedor da pronadjem Desputa i da mu saopštiti da odmah dođe.

Otišla sam u Prijedor da tražim Desputa. U to vrijeme sam primljena u KPJ. Jednom prilikom kada sam odlazila na Karan Mićo Ćurlan mi je govorio da ima rođjaka u Prijedoru koji je prometnik /zaboravila sam mu prezime/ na željezničkoj stanici. Kasnije je otišao u partizane. Sjetila sam se da se prezivao Nikolić. Mićo Ćurlan mi je kazao ako mi šta zatreba u Prijedoru da se mogu obratiti Nikoliću. Po dolasku u Prijedor potražila sam Milana Desputa, ali ga nisam mogla naći. Odlučila sam da ođem kod Nikolića i da se kod njega zainteresujem gdje se nalazi Desput. On je u to vrijeme bio zapovjednik na oklopnom vozu. Nikolić mi je rekao da je Desput otišao prema Kozarac. Razmišljala sam da krenem u Kozarac i da pronadjem Desputa. Stalno mi je bilo na umu Ratkovo naredjenje da ga moram pronaći. Inače, od ranije sam od oca naučila da se ono što odlučiš mora izvršiti kao naredjenje u vojsci. Tako sam i ovoga puta shvatila zadatak koji mi je Ratko postavio.

Spremala sam se da udjem u voz za Kozarac. Kada sam ušla u voz na moje iznenađenje i zadovoljstvo pronašla sam Desputa. Više ne znam kako je to bilo, da li je on mislio da ide za Kozarac ili se vraćao, samo sam ga pronašla i saopštila mu poruku. Vratila sam se nazad i rekla Ratku da sam se sastala sa Desputom i da će doći. I zaista on je došao.

U razgovoru između Ratka i Despota govoreno je o napadu na oklopni voz. Cijelo vrijeme dok su oni razgovarali bila sam prisutna i slušala kada su u sitnice razradjivali plan napada. Sjećam se da je Ratko govorio kako će se zauzeti oklopni voz, a zatim krenuti na Volinju i srušiti most preko Une, a onda se vratiti te razrušiti stanicu u Bosanskom Novom i krenuti u Prijedor gdje također treba razrušiti stanicu. To je uglavnom ono čega se sjećam iz razgovora između Ratka i domobranskog oficira Despota. Ova akcija uskoro je izvedena.

Neposredno poslije izvedene akcije opet sam otišla na Karan i bila upućena nekoliko dana u bolnicu u Strigovu. I tada je bilo govora o mom odlasku u Sisak, ali do toga nije došlo. Koliko se sjećam bio je februar 1942. Iste večeri po dolasku u Strigovu održan je partijski sastanak. Bio je to prvi partijski sastanak kome sam prisustvovala. Sjećam se da su na ovome sastanku bili: Dušan Stojnić, Veljko Zec, Moric, Nikan Garača. Bila sam umorna pa sam se teško otimala da ne spavam. Znala sam da na partijskom sastanku ne treba drijemati, ali nisam mogla da se uzdržim.

Nakon završenog sastanka, sutradan, krenuli smo saonicama na partijsku konferenciju koja će se održati na Karanu. Na sastanku je bio i sekretar Okružnog komiteta KPJ za Kozaru Branko Babić - Slovenac. On je rukovodio konferencijom. Prije ove konferencije, pred moj polazak u Strigovu, bila sam kod Boška Biljegovića koji se nalazio u štabu I bataljona. On je sa mnom razgovarao i rekao mi da sam kandidat i da ću biti primljena u KPJ. Pričao mi je da nema mnogo žena i da mnogo očekuju od mene i mog rada.

Na ove konferencije sjećam se detalja. Tu je bio i Hamdija Omanović koji je govorio da bi rado išao na područje Cazina, da tamo djeluje, da se ovdje nalazi pretežno arpski život i da ga je pomalo strah pa bi zbog toga bilo bolje i korisnije da ide na područje Cazina. Istina, bilo bi svakako bolje da je tamo otišao ranije. Ova diskusija Hamdijina ponukala je i mene da nešto kažem. Zatražila sam riječ i osvrnula se na njegovu diskusiju govoreći da on nema šta da se plaši, jer da narod zna da je on učestvovao u napadu na oklopni voz i da nema niko ništa protiv njega, da slobodno može da živi na području Bosare. Drugovi koji su to slušali nasmejali su se poslije moje diskusije.

Poslije završene konferencije dobila sam brošuru o držanju pred klasnim neprijateljem. Rečeno mi je da to moram čuvati. Kada sam došla kući razmišljala sam o tome gdje to da sakrijem. Odlučila sam da stavim u dimnjak u podrumu gdje se nije ložila vatra. Nisam uspjela da pročitam ovaj tekst i ostao je ovdje.

Na konferenciji sam bila i sa Dževadom Midžićem. On mi je pred polazak rekao ako mi šta ustreba u Trijedoru da se obratim njegovom bratu Ziji. To će mi kasnije upravo dobro doći. Ukoru sam dobila od Ratka pismo koje je trebalo da odnesem Aberu Babiću. Ratko mi je rekao da idem u slastičarnu Hajre Murcelovića, da će tu doći Aber, te da mu predam pismo koje mi je dao. Tako je i bilo. Sjedila sam kod Hajre kada je došao Aber i uzeo pismo od mene. I još jedno pismo trebalo je predati Aberu. Otišla sam opet kod Hajre, ali Aber nije došao. Dobro se sjećam kada sam se noću vraćala sa Karana, noseći pismo, da je bila jaka zima. Bila sam jako umorna. I u jednom trenutku učinilo mi se

da se ispred mene nalazi neko sa šljemom. Pomislila sam da je Nijemac. Uzela sam pismo i stavila u snijeg i još ga malo zatrpala. Pošla sam dalje naprijed, ali nije bilo ništa. Bila je samo figura od snijega koja je noću izgledala kao čovjek sa šljemom. Vratila sam se nazad i uzela pismo.

Sutradan sam krenula za Prijedor, ali nisam našla Abe-
ra. Tada sam se sjetila da mi je Dževad Midžić rekao da, ako mi
kada šta ustreba, potražim njegovog brata Ziju. Njihova porodica
stanovala je u blizini pijace. Znala sam da su imali strica bri-
cu. Otišla sam kod strica u brijačnicu da potražim Ziju. Upitao
me je šta trebam pa sam mu rekla da trebam Ziji predati pismo.
Onda je on rekao da ne trebam tražiti Ziju, već da mogu predati
njemu. Imajući povjerenje u njega i ne razmišljajući dovoljno
predala sam ovo pismo brici. Ne znam šta je bilo sa ovim pismom.
/Poslije oslobođenja čula sam da ovaj brico nije imao dobro dr-
ženje u toku rata/.

Nakon napada na oklopni voz domobranski oficir Desput
bio je premještan iz Prijedora, a na njegovo mjesto došao je o-
ficir iz Zagreba kome ne znam ime. Ratko Marušić mi je rekao
da treba da se nadjem sa ovim oficirom. Nije mi ništa planeno
dao. Rekao mi je samo toliko da hodam po Prijedoru i da ću sres-
ti visokog domobranskog oficira sa kožnom vindjakom, kratkom
kožnom vindjakom, i sa dugim vratom. U to vrijeme željeznička
pruga bila je skoro pokidana. U Brežićanima su se također izmje-
nili domobranski oficiri. Tu je došao neki Madjaron. U to vrije-
me odlazila sam u Prijedor samo kada su me upućivali po zadatku.
Koristila sam okolnost što mi je otac u Bisku, sa sobom govorila
da odlazim u Prijedor da mu pošaljem pismo.

Ratko mi je rekao da kada budem hodala po gradu i susrela visokog oficira da mu kažem "dugi vrat". Poslije toga on će meni reći "zeleno", a na to da mu kažem "plavo", a on će još reći "crveno". To je bio ugovoreni znak za povezivanje.

Susrela sam ovoga oficira i sporazumjela se sa njim. Rekao mi je da podjem sa njim. On je imao kancelariju u zgradi na željezničkoj stanici, odnosno sobu za stanovanje. Kada sam ušla u sobu primjetila sam dosta materijala. Bilo je mnogo vreća brašna i mnogo drugog materijala. Kazala sam mu šta je Ratko poručio. Više se ne mogu sjetiti detalja, ali uglavnom znam da je on trebalo iste večeri ili sutradan da se opremi i se oklopnim vozom podje, a da će biti izvršen napad na taj oklopni voz. To je bila priprema za drugi napad na oklopni voz, ali ova akcija nije izvedena.

Meni je ovaj domobranski oficir ispričao da je pobjegao iz Siska gdje je radio sa dvema učiteljicama, da su one uhapšene te da je radi toga ovamo pobjegao. To znači da je od ranije bio uključen u rad za pokret, a moguće je bio i član Partije. Nakon obavljenog razgovora sa ovim oficirima. Došla sam u Prijedor i tražila ga po gradu. Nije ga bilo.

Zaboravila sam da napomenem da sam poslije prvog napada na oklopni voz bila u štabu bataljona na Keranu. Tu sam vidjela domobranskog oficira koji se nalazio ovdje u štabu bataljona. Ovaj oficir bio je na službi u Brezičanima posle dizanja ustanka 1941. Bio je oko mjesec i moguće nešto više dana domobranski oficir na dužnosti u Brezičanima. Rodom je od Bihaća. Bio je stariji čovjek. Znam da je volio da pije rakiju i jede bijeli luk. Samo je ćutao. Vjerujem da nije bio slabog držanja. Ne bi ga vjerovatno zadržali u štabu bataljona i vratili u Prijedor

da je bio sumnjiv. I šta se desilo. Kada sam pošla u Prijedor da pronadjem oficira zvanog "dugi vrat" susrela sam se u vozu sa ovim čovjekom. Sjetila sam se da mi je Ratko rekao za domobranskog oficira da je komandir ili kako se tada zvalo satnik 1. satnije u Prijedoru. Zato sam odlučila da upitam gdje se nalazi 1. satnija. Rekao mi je da se ta satnija nalazi u blizini željezničke stanice u Prijedoru.

Otišla sam u Prijedor i hodala po gradu, ali ga nisam uspjela sresti. Bila sam umorna i dosadila sama sebi. Otišla sam na stanicu i sjela u Čankovu gostionu. Sjedila sam i posmatrala kroz prozore. Izlazila sam i hodala, ali ga nisam našla. Odlučila sam da odem u satniju i da pitam za satnika. Znam da mi je jedan od vojnika oštro odgovorio da ga nema. /Kasnije mi je majka pričala da je ustaša rodom iz Kozarca dolazio u selo i tražio mene. Bila sam već otišla u partizane. Ovaj ustaša govorio je da bi platila da su me uhvatili/.

Odlučila sam da pokušam ustanoviti šta je bilo sa satnikom 1. satnije. Otišla sam na stanicu i obratila se prometniku /zaboravila sam mu ime, znam da je 1943. ubijen u Prijedoru/. On mi je rekao da je domobranski oficir u toku noći uhapšen. Već se približavala noć. Nisam znala šta više da radim. Hodala sam po gradu. Pošla sam opet kod Dakića. Susrela sam Branku Bogunović. Ona mi je rekla da ne idem, jer je u gradu racija. Nisam znala kuda da idem. Pošla sam na stanicu. Ušla sam u klopot. Zatvorila sam se i posmatrala kroz prozorčić. Već je bila noć. Izašla sam i nisam više znala kuda da idem. Pomisljela sam da idem kod Gliškovića i da tražim da prenoćim, da mu kažem da sam dolazila da predam ocu pismo. Na moju sreću nije ga bilo kod kuće. Produžila sam dalje da hodam. Sjetila sam se Bojke uči-

telja. On je prije rata bio učitelj u Brezičanina. Svratila sam kod njega. Naime, on je bio mobilisan u domobrane, a kod kuće mu je bila žena i svastika. /Ona je otišla 1942. u partizane i čini mi se bila i član KPJ/. Prenoćila sam kod njih. Tu sam se našla i sa Nevenkom Antonijević - Pucar.

Sutradan sam krenula pješice kući u Brezičane. Kada sam prolazila preko Berekas susrela sam policajca, inače Ciganina, koji je od mene zatražio legitimaciju. Pokazala sam mu legitimaciju, a zatim produžila kući.

Na dužnost u Brezičane došao je domobranski oficir Brajković, rodom Dalmatinac. O tome sam obavjestila Ratka, jer sam inače o svim promjenama kod ove neprijateljske posade slala obavještenja. Kada sam obavjestila Ratka o dolasku Brajkovića, on mi je javio da ga se treba čuvati. I jednoga dana Brajković je prolazio pored naše kuće. Nije smio sam da se kreće već je uputio domobranu desetak metara ispred sebe. Ne znam kuda sam pošla pa sam susrela Brajkovića. Zastala sam i počela razgovor sa njim. On mi je pričao kako su kod Šanskog Mosta partizani objesili djevojku. Suprostavila sam mu se govoreći da to nisu mogli napraviti partizani, nego moguće četnici. Počeli smo da se prepiremo. On me upita da li sam sekretar u Brezičanina. Rekla sam mu da nisam nikakav sekretar, da je moj otac bio lovac i da ni on nikada nije bio sekretar, a od kuda bih ja mogla da budem sekretar nečega. Primjetila sam da se mijenja. Sav je po crvenio. Povikao je domobranu koji je bio malo dalje od nas da pođe prema nama. Kako je Brajković bio pomalen zgrabila sam ga za prsa i gurnula u snijeg, u cjelac, jer je snijeg vio visok, a prtljaga mala. Dobacila sam mu još da ću donijeti letake i baciti

dolje kod domobrana, da dobro pazi da se ni jedna ništa ne snije dogoditi. Vidjela sam da drukčije ne mogu sa njim da završim. Inače, bila sam mlada, a mladost ne zna za strah. On je krenuo prema stanici. Još dok sam sa njim razgovarala sjetila sam se priča mog oca o tome da su Dalmatinci dobri ljudi, pa sam mislila da je i ovaj takav, ali u kasnijem razgovoru vidjela sam da je riječ o neprijatelju sa kojim se treba obračunati. Zato sam i sabrala snagu i gurnula ga u snijeg.

Vratila sam se kući i ispričala majci šta sam doživjela u susretu sa domobranskim oficirima. Majka se uplašila. Toga dana dođe kod naše kuće Ljuben Glijepčević sa ženom. Ispričala sam mu šta mi se desilo. Rekao mi je da sam bila nesmotrena kada sam ovako nastupila prema neprijateljskom oficiru i da treba čim prije da se uklonim odatle. Interesantno je da nisam pomišljala na to da treba da idem u partizane i bile sam sigurna da treba i dalje da ostanem i da radim kao i do tada. Ljuben i njegova žena pričali su kako i oni održavaju vezu sa Karamom, kako njegova žena stavlja poštu u rukav i kaže: "Ako mi je i preneđu, mogu reći da mi je neko podmetnuo".

Baš tih dana partizanska straža bila je na raskršću kod Mlašinovića. Tu je na straži bio Stojan Mlašinović. Napisa sam Ratku pismo u kome sam ga obavjestila o tome šta mi se desilo pa sam to uputila po Mlašinoviću. Ratko mi je odmah odgovorio, ali Mlašinović nije mogao da me na vrijeme obavijesti pa sam ostala još jedan dan. Ratko mi je javio da krenem na Karam. Tako sam napustila Brežičane i otišla u partizane. Time se prekidaju moje veze sa Prijedorom. Bio je februar 1942.

ODLAZAK NA OKRUŽNU KONFERENCIJU SKOJ-a

Nakon napuštanja Brežičana i dolaska u Karan bila sam upućena u bolnicu u Strigovi. Ovdje sam dobila od Morice istoriju SKP/b/ pa sam nastavila da prepisujem, no znam koju glavu, ove istorije. Po cio dan sam prepisivala rukom dijelove istorije. Radila sam tako desetak-petnaest dana. Uskoro će uslijediti odlazak na Okružnu konferenciju SKOJ-a u Podgradce. Ova konferencija održana je 7. marta 1942.

Sjećam se da smo se sakupili u štabu bataljona na Karanu i da smo odatle krenuli za Podgradce. Znam da su kao delegati pošli: Rajko Radetić, tada komesar omladinskog vojno-političkog kursa u Jutroguštoj, Mirko Marjanović, poginuo u toku rata, Mladjo Marin, Mladen Oljača, Dževad Midžić, Gojko Bjelajac i Andja Knežević. Išli smo preko Jutrogušte, gdje nam se pridružio Rajko Radetić. On nas je svratio kod jednog čovjeka, obućara, rekavši nam da ćemo ovdje dobro pojesti. Tu smo večerali. Zatim smo otišli prema Palančištu i išli dalje na Vitlovsku. U daljem putu navratili smo u štab odreda u Kozari. Ovdje nam se pridružio Mile Perković, član Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu. Sjećam se kako smo išli preko mostića, preko nekog potoka. Bio je led. Meni se pokliznula noga pa sam pala u potok. Mile mi je pomogao da izađem pružajući mi ruku. Zbog toga se dobro sjećam Mile Perkovića.

Na ovoj konferenciji prvi put sam više čula o SKOJ-u. Inače, nisam znala šta je SKOJ. Bila sam već član Partije, a nisam znala za SKOJ. Istina, skojevski aktivisti stvarani su po selima na čemu je radio Dževad Midžić. Meni nije bilo dovoljno jasno šta je ova organizacija, iako sam bila na jednom sastanku

u Brezičanima na kome je bio Rajko Radetić. Aktivni SKOJ-a 1941. i početkom 1942. do iza Okružne konferencije SKOJ-a nisu bili organizaciono učvršćeni.

Na konferenciji nisam govorila. Sjećam se da je Dule Vidović govorio i da je pobrao aplauz od prisutnih delegata. Braco Nemet bio je oduševljen diskusijom Dule Vidovića.

Iako se detalja ne sjećam, znam da je na konferenciji, prvoj Okružnoj konferenciji SKOJ-a za Kozaru, uglavnom bilo riječi o tome kako organizaciono postaviti rad skojevske organizacije. Izabran je i Okružni komitet SKOJ-a i odlučeno da se stvaraju sreski i opštinski komiteti SKOJ-a. Znam da sam izabrana za sekretara sreskog komiteta SKOJ-a za Bosansko-novski srez, Dule Vidović za Bosansko-gradiški srez, ali se ne sjećam ko je bio sekretar za prijedorski i dubički srez. Do ove konferencije na području su radili Braco Nemet i Božo Dimitrijević, a Dževad Midžić djelovao je oko Bosanskog Novog. /On će sada biti izabran u Okružni komitet SKOJ-a/. Jedna od odluka ove konferencije bilo je i stvaranje i omasovljenje omladinske organizacije - NOSOBIN-a, koja treba da obuhvati svu omladinu.

Vratili smo se sa konferencije. Mladjo Marin i Rajko Radetić otišli su u svoje jedinice. Sa nama je pošao i Dževad Midžić da bi nas upoznao šta je sve do tada bilo stvoreno u selima.

Neposredno po dolasku u Strigovu održali smo Bresku konferenciju SKOJ-a /u kući Nikana Tubića, na brdu Tubića/. Konferencija je počela sa radom poslije podne i trajala cijelu noć. Koliko se sjećam, na konferenciji su bili: Rajko Radetić, Mirko Marjanović, Mirko Medić, Mladjo Marin, Mladen Oljača, Vojo Bundalo, Rade Grabovac, Gajko Bjelajec, Andja Knežević, Mira Zec,

Minja Zec, Savo Slijepac, Dragoja Burlan, Dušan Vujanović, Bogdan Tubić, Nikola Garača, Smilja Čević, Mileva Janjić, Mileva Jelisavac, Dara Rabat, Ljubica Varićak.

I ovdje je bilo govora o radu omladinske i skojevske organizacije /zadaci sa Okružne konferencije SKOJ-a/. Izabran je sreski komitet SKOJ-a. Postavljen je zadatak da se pristupi stvaranju omladinske organizacije i izboru odbora NOSOBiH-a po selima /3-5 članova/.

Sreski komitet SKOJ-a sačinjavali su: Andja Knežević, sekretar, a članovi Mirko Medić, Mladen Oljača i Mirko Marjanović. Oni su bili i sekretari opštinskih komiteta SKOJ-a.

Sreski komitet djelovao je i na području Sanske opštine koja je pripadala prijedorskom srezu zbog toga što je bila odvojena od prijedorskog sreza cestovnom komunikacijom Prijedor - Bosanska Dubica.

Članovi sreskog komiteta SKOJ-a bili su teritorijalno zaduženi za rad na pojedinim opštinama kao: Mladen Oljača za ravničku opštinu, Mirko Medić za svođjansku i dobriljinsku, Andja Knežević za kostajničku i Mirko Marjanović za sansku opštinu.

Poslije održane sreske konferencije SKOJ-a pristupilo se stvaranju aktiva SKOJ-a po selima i odbora NOSOBiH-a. Moram priznati da tada nisam imala dovoljno iskustva u radu pa sam na omladinskim konferencijama stvarala aktive SKOJ-a. To je bilo pogrešno i zbog toga sam bila kritikovana. Rešeno je da se legalno organizuje NOSOBiH, a ne da se na takvim sastancima biraju skojevci. /Jer je SKOJ bio tajna organizacija/. To mi je stavljeno kao primjedba na sastanku sreskog komiteta KPJ čiji sam bila član. Rečeno mi je da se skojevci i aktivci SKOJ-a ne smiju birati legalno i da oni moraju djelovati ilegalno.

U periodu od marta do polovine maja 1942. omladinski rad se snažno razvio tako da su na području Novskog sreza skoro u svim selima stvoreni skojevski aktivni. Istina, negdje je bilo slučajeva da su dva sela imala jedan aktiv SKOJ-a.

Dobrljinska opština:

U selu Gornjem Vodičevu aktiv SKOJ-a sačinjavali su: Danica Bundalo, sekretar, a članovi: Anđija Stanić, Mirko Kolundžija, Vida Zec i Mitar Djordžević.

U Donjem Vodičevu: Mladjen Trninić, sekretar, a članovi: Boško Djurić, Radojka Miljić i Vojo Milošević.

U Kuljenima: Dragan Janjetović, sekretar, a članovi: Miloš Marinković i Darinka Djukanović.

U Praovompolju: Radosava Tikvić /drugih se ne sjećam/.

Svodjenska opština:

U selima Devetaci, Petkovac i Blagaj, jedan aktiv SKOJ-a u početku sa članovima: Dušan Vujanović, sekretar, Dragoja Šurlan, Mileva Vujanović, Dara Rabat, Mileva Jelisavac, Ljubica Varićak, Vitomir Šurlan, Draginja Šurlan, Dragan Mašala.

U Pruscima: Mirko Majkić, sekretar, a članovi: Milena Obradović, Stevo Novaković i Duško Obradović, Mika Škondrić.

U Svodnoj: Milan Ješić, sekretar, članovi: Vlado Borović /drugih se ne sjećam/.

Sanska opština:

U Brezičanima: Dragan Milašinović i Dragan Novaković, ali drugih se ne sjećam. I u ostalim selima ove opštine postojali su skojevski aktivni. Takav je slučaj i sa navničkom i Kostajničkom opštinom.

Sredinom maja 1942. na bosansko-novskom srezu bilo je

oko 195 članova SKOJ-a. Uglavnom su to bili omladinici i omladinke sa sela, među kojima je bilo djaka koji su uslijed okupacije napustili školovanje. Većina omladine bila je obuhvaćena u omladinsku organizaciju NOSOBih.

U selu Brežičanima bilo je u omladinskoj organizaciji 6-7 omladinaca Muslimana i nekoliko omladinki Muslimanki. I u selu Puharskoj radilo se među muslimanskom omladinom. Ovdje je bilo obuhvaćeno oko 20 omladinaca. Stvoren je i odbor NOSOBih.

Članovi sreskog i opštinskih komiteta obilazili su sela i držali omladinske konferencije na kojima su govorili o političkoj situaciji, obradjivali pitanje života i rada omladine prije rata; govorili o ciljevima naše borbe i potrebi borbe protiv okupatora, isticali ulogu Sovjetskog Saveza i Crvene armije i sl. U to vrijeme naročito se radilo na stvaranju analfabetskih tečajeva radi opismenjavanja omladine, a djelovali su i omladinski pjevački horovi i diletanske grupe.

Sreski komitet imao je sektore djelovanja kao: politički rad, agitaciono-propagandni, organizacioni, zatim sakupljanje dobrovoljnih priloga za partizane, darova za bolnice u rublju i posteljini, džempera i čarapa za borce i sl.

Već u martu stvorene su po selima omladinske radne grupe koje su jednom nedeljno pomagale u poljskim radovima porodicama palih boraca i onih koji su u partizanima. Kako je u to vrijeme bilo neobrađenih zemljišnih površina to ih je omladina obradjivala za potrebe vojske. Te površine su tada dobile nazive - partizanske bašte. Tako je u selu Devetacina, na Aginom polju, stvorena takva partizanska bašta sa oko 60-70 dunuma zemlje, koju je omladina sama obradjivala.

Održavani su i masovni omladinski i narodni zborovi. Omladina je pripremala program pa su izvođeni razni skečevi kao "Cestar Mujo" i drugi o paktu između četnika Drenovića i Bijelomca. Takav jedan zbor održan je 1. maja u selu Marinima na kome su govorili i predstavnici omladine. Pjevane su i borbene pjesme i izvođene recitacije.

Jedan od najmasovnijih zborova bio je u oslobođenom Prijedoru krajem maja 1942. Samo sa područja bosansko-novskog sreza na zbor je došlo oko 1.800 omladinaca i omladinki. Ova omladina prelazila je preko sela od Bosanske Kostajnice, Dobrljina i Bosanskog Novog do Prijedora na udaljenosti od 30 km.

U NAPADU NA PRIJEDOR

Prilikom napada na neprijateljsko uporište Prijedor maja 1942. priključila sam se u Brezičanima četi Gojka Kukavice. Bila je to četa 1. bataljona. Sjećam se da je i Trivun Pralica išao sa teškim mitraljezom. Tada je u gradskoj klanici bila neprijateljska jedinica koju je trebalo likvidirati. Kretali smo se od Brezičana prema Prijedoru. Na brzinu smo likvidirali neprijatelja kod klanice i krenuli dalje. Pošla sam sa Gojkom Kukavicom, komandirom čete, naprijed. Gojko je, iako komandir, išao ispred čete. Tako sam pošla sa njim jer sam poznavala Prijedor.

Prije polaska u akciju, na veče, održan je kraći sastanak na kome je rečeno da, kada uđemo u grad, nešto zapalimo da bi se znalo dokle smo došli. U toku pokreta naišli smo na Rapića Štagalj. Predložila sam komandiru Kukavici da zapalimo ovaj Štagalj, jer sam znala da je Rapić bogatiji trgovac u Prijedoru. Potpalili smo ovaj Štagalj i krenuli naprijed. Iza nas su pri-

stizali ostali boreci. Primjetili smo domobrana u grabi. Privukli smo se i razoružali ga. Tada sam došla do karabina. Do tada nisam imala karabina.

Stigli smo do centra grada. Znam da su u hotelu "Balkanu" bile ustaše. Isto tako neprijatelj je bio u srezu. Bilo se već razdenilo kada smo stigli do centra grada. Kada smo došli na raskršće, niže hotela "Balkana" iznijeli smo kutije i drugi papir pa smo to zapalili. Tukli smo prema hotelu iz jedne gostione. Vidjela sam kada je Stevan Janjetović pogodio ustašu koji je pao. Izašla sam odavde i primjetila građane u zatvoru. Primjetila sam Zdravka Čupovića, a čini mi se i Ziju Midžića. Dovikivali su nam gdje se nalaze i kuda im se može prići. Govorili su nam da prođemo kroz "Batinu" radnju i da sa druge strane pridjemo, jer nismo mogli iz glavne ulice prići zbog dejstva neprijateljske vatre od hotela. Probili smo karabinom veliko staklo "Batine" radnje i pošli naprijed. Dobacila sam Stevanu Janjetoviću da tuče prema hotelu kako bih mogla pretrčati preko ulice. /Ojtila sam se kako sam sa ocem odlazila u lov i kako smo vodili računa o tome kako će se pucati/. Pretrčala sam preko ulice sa Lazom Banjcem. Bio je on prava junačina. Imala sam takvu predstavu o njemu: kako je jak i visok do plafona. Ostao mi je u sjećanju kao grdosija. Kada smo ušli u "Batinu" radnju trebalo je provaljivati vrata. Bila su vrlo jaka. Međutim, kada je Lazo udario u njih, čini mi se da je istavio ne samo vrata nego i štok sa njima. Jurнули smo preko krovova i došli do zatvora. Stražari su već pobjegli. Otvorili smo vrata i pustili zatvorenike. Tada je sa nama pošao Zdravko Čupović. Sa njime su pošla još dvojica, bili su braća. Imali su volnastu kosu. Mislim da su ranije bili zaposleni. Otišli su kasnije u partizane. Oni su nam rekli gdje se nalazi i ženski zatvor. Pošli smo prema tome zatvoru. Bila je to

jevrejska kuća u kojoj su se na spratu nalazile žene zatvorene. Upali smo gore i oslobodili ove zatvorenice. Nije bilo otpora, jer su stražari pobjegli.

Oslobodjene zatvorenice rekle su nam da se u blizini nalazi zloglasni ustaša Babić, apotekar. Oni su nam pokazali kako se preko tavana može doći do njega. Popeli smo se na tavan sa namjerom da se prebacimo do Babića. Tada sam ranjena.

Prije napada i oslobađanja zatvora išla sam sa Gojkom Kukavicom prema barakama u kojima se ranije prodavala stara roba /prema gimnaziji/. Primjetili smo na ovome pravcu grupu domobrana. U borbi sa njima ranjen je komandir Kukavica u obe noge. Izvukli smo ga odavde u srez i zatražili dok je previjan. Tu se našla i Šefka, zaboravila sam kako se prezivala, sa kćerkom koja je kasnije otišla u partizane. Dotrčale su i stavile nam se na raspolaganje da nam pomognu. Bilo je još građana koji su nam pritrčavali i pružali pomoć. Šefkina kćerka je kasnije otišla u partizane i poginula kao borac. Pronadjen je domobranski oficir, inače ljekar, da previje Kukavicu. Ovaj ljekar dolazio je u Brezičane i navraćao kod naše kuće. Znam da sam njemu i još jednom oficiru davala mlijeka, ali nisu htjeli da piju, pa sam dobacila da se plaše i da nije otrovano. Prepoznala sam ga kada je doveden. Kukavica je škripao zubima, jer nije imao povjerenja u domobranskog ljekara. Ali i pored toga Kukavica je bio previjen i otpremljen u bolnicu.

Nakon ovoga krenuli smo prema zatvoru i oslobodili muški, a zatim i ženski zatvor, kada sam i ja ranjena. Krv je potekla. Žene su znale za ovoga ljekara i zatražile su da dodje da mene previje. Kada je došao, ponašala sam se kao i Kukavica.

Nisam imala povjerenja i odbijala sam da me on previja. On je razvijao zavoje i pokazivao mi kako je spakovano, da tu nema ništa opasno. Otišla sam u bolnicu u Strigovu, ali kako se rana brzo smirivala i zarasla, poslala sam na dužnost.

Uslijedila je i Okružna konferencija SKOJ-a u Prijedoru na kojoj sam prisustvovala. Vratila sam se i nastavila sa radom. Najavljena je i priprema za veliki zbor koji će se održati krajem maja u oslobođenom Prijedoru. Znam da sam na sastanku Borskog komiteta SKOJ-a rekla da treba uvježbati omladinu da zna nastupati u stroju. Pošli smo na taj za nas veoma značajan zbor. Sjećam se Favičićke koja je bila u Jutroguštoj pa je sve djevojke obukla u lijepu bijelu seosku noćnju. Pored toga napravili su im vijence od cvijeća oko glava. Čini mi se da je na ovaj zbor došla sva omladina, da nije bilo omladinca sa bosansko-novskog sreza koji nije došao na zbor.

U KOZARSKOJ OFANZIVI

Početak kozarske ofanzive juna 1942. zatekao me je u selima. U to vrijeme vršena je priprema za evakuaciju ranjenika iz bolnice u Strigovi. Pošla sam prema štabu bataljona na Karanu. Uz put sam se susrela sa Josipom Mažaron - Šošom. Sa Šošom su bila dvojica mlađjih partizana. Bili su uplašeni. Dojurili su prestravljeni kod Šoše. Ne znam šta su govorili Šoši. Bili su toliko uplašeni da su panično djelovali. Šoša je izvadio pištolj i pucao u jednoga od ovih boraca. Pao je mrtav. Učinio je to da se ne bi dalje stvarala veća panika.

Odatle sam produžila za Karine sa Milevom Janjić. Prije polaska pronašla sam šuplje drvo kod štaba bataljona u koje sam stavila svesku u koju su uvedena imena ovih skojevaca sa

bosansko-novskog sreza. Vodila sam uredno evidenciju o svim primljenim skojevcima. Sada sam pomislila da bi bilo opasno nositi svesku, koja može da padne neprijatelju u ruke pa sam odlučila da je sakrijem. Dobro sam zatrpala lišćem i krenula sa Milevom Janjić.

Stigle smo u Kozaru. Ofanziva je bila u toku. Imale smo zadatak da organizujemo omladinu da iznosi ranjenike sa položaja i da ih prenosi u bolnice. U to vrijeme održavani su zborovi sa narodom na kojima je govorio i Skender Kulenović. Radilo se i na organizaciji prehrane naroda. Danju smo jurili po šumi insistirajući na tome da se vatre ne lože, jer su neprijateljski avioni nadlijetali i bombardovali. Sakupljali smo omladinu i kretali na položaje radi iznošenja ranjenika. Učestvovala sam i u akciji na Pogledjevu.

Mi smo se uglavnom okupljali u širokoj luci ispod Vitlovske. Sa mnom je najviše bio Birko Marjanović, član sreskog komiteta SKOJ-a. U međuvremenu izvršen je proboj neprijateljskog obruča na Patriji /tada je dosta naroda sa novskog sreza izašlo iz Kozare/. Razmišljala sam u to vrijeme kako bi trebalo prebaciti omladinu iza neprijateljskog obruča da obredjuje ljetinu koja je napuštena. Međutim, to nije bilo moguće.

Prilikom odluke za proboj iz obruča pošla sam sa ranjenicima. Išli smo niz Mlječanicu prema Bokanina. Izbili smo u klanac do nekakvih kuća. U svanuće uslijedilo je naredjenje da se povlačimo. Više se ne sjećam šta je bilo sa ranjenicima. Našla sam se sa Moricom. Tu je bila i moja sestra Nada. Neprijatelj nas je tukao artiljerijskom vatrom. Granate su padale u neposrednoj blizini. Bili smo obasuti zemljom na kojoj su eksplodirale granate. Počeli smo da se dovikujemo i da pitamo da

li smo živi. Svakog trenutka mogli smo biti pogodjeni.

Povukli smo se u Mlječanicu, a zatim pod Vitlovsku. Tu sam vidjela Skendera Kulenovića, Sidu Marjanović, još neke drugove i onladinske rukovodioce. Vidjela sam i Mirka Marjanovića, koji mi je pokazao bombu rekavši da će se njom ubiti, ali da neće dozvoliti da padne neprijatelju u ruke. Mirko Marjanović, Mira Binik i ja htjeli smo da ostanemo zajedno i da se ne odvajamo jednog od drugoga.

U toku pokreta kroz Kozaru naišli smo na Jocu Marjanovića koji je pozvao mene, Miru i moju sestru da podjemo sa njim. Nije nam rekao kuda idemo. Sa Jocom su bili: Jovo Djukić, Nikola Mutić, još neki. U međuvremenu smo naišli na lošu i tada je održan sastanak na kome je odlučeno da se skloni oružje, da se partizani razbiju u manje grupe i da se sakrivaju po grupama.

Krenuli smo kroz Kozaru prema Bukovici. Susreli smo se sa Mirkom Pekićem. Dogovarali smo se sa njim da se zajednički sakrijemo. Međutim, Pekić je stavljao primjedbu Joci što vodi ženske sa njima. Pomislila sam da ćemo ostati same. Uplašila sam se za sestru Nadu. Inače bila sam donijela čvrstu odluku da se ne dozvolim živu u ruke neprijatelju. Zato sam se odvojila od sestre Nađe, koja je otišla sa narodom, a ja sam pošla sa grupom Joca Marjanovića.

U toku kretanja kroz Kozaru, prije prolaska neprijateljskog streljačkog stroja, uništila sam dvije najdraže uspomene. Bio je to ručni sat koga mi je poklonio Ratko Marušić i naliv pero koje mi je dao Vladimir Nemet - Braco. Došao je kod mene ponilije ranjavanja u akciji na Prijedor i dao mi naliv pero. Rekao je da se ljuti zbog toga što sam pošla u akciju, iako sam zaključila da je baš zbog toga oduševljen. On je mnogo cijenio

i volio ljude posebno omladince i omladinke čiji je bio rukovodilac, pa je otuda bio ponosan na njihovo odvažno držanje. Ova dvojica ostali su mi u najljepšem sjećanju kao ratni drugovi, pa sam zato i njihove poklone čuvala. Kada sam se našla u teškoj situaciji uništila sam oba poklona ne želeći da se neprijatelj njima okoristi.

Naša grupa iskopala je zemunicu, u zemlji.

U toku boravka u zemunici neprijatelj je zalogorovao nedaleko od nas. Čuli smo razgovor neprijateljskih vojnika. Kažu: "Da li si pronašao virček?" Ili: "Pronašao sam virček." Zna li smo da su u blizini. Noću smo izlazili Joco i ja, donosili vode i opet se zavlačili u zemunicu.

Kada smo ocijenili da je neprijateljski streljački stroj prošao izašli smo i krenuli kroz Kozaru. Uz put sam se teške kretala, jer sam bila bossa. Na putu od Vitlovske niz Mlječanicu bilo je ljudskih i stočnih loševa, u raspadanju.

Kada smo stigli u Mlječanicu našli smo Branka Babića - Slovenca, koji se prebacio sa Karana u Kozaru. Bilo je još partizana, koji su došli sa njim i onih koji su ostali u Kozari i ovdje se sakupili. Istog dana na večer Branko je naredio da mene i Miru Šinik prebace na područje Karana. Prebacili smo se preko ceste Prijedor - Knežica i došli na Karan. Tamo smo našli Boška Miljegovića. Kada sam došla na Karan sjetila sam se da sam prije ofenzive u jednoj bukvi ostavila svesku sa imenima skojevaca sa bosansko-novskog sreza. Tražila sam ovu svesku, ali je nisam mogla pronaći. Bilo mi je veoma teško. Prosto me je ovo potreslo. Da je tada održan partijski sastanak iznijela bi to, ali sastanaka nije bilo. Ostalo mi je to u svijesti, i uznemirivalo me. To sada iznosim, iako ranije nisam. Smetalo mi je to, jer

sam pomišljala da bi neprijatelj mogao pronaći i iskoristiti u borbi protiv onih koji su se nalazili u spisku. Pomišljala sam da su ga možda i djeca pronašla i pocijepala.

Tih dana Mira Šinik i ja dobile smo nešto odjeće i obuće i krenule preko Sane za Podgrmeč. Stigle smo u Rujišku. Tu smo našle Šefketa Maglajlića, sekretara Okružnog komiteta KPJ za Podgrmeč. Bila sam rasporedjena na dužnost sekretara Opštinskog komiteta SKOJ-a u Jelašincima. Sekretar Opštinskog komiteta Partije bio je stari Simo Bjelajac, otac Stojana Bjelajca. Uskoro su ovamo stigli Sajan Munjiza i Pero Baškot.

Nakon izvjesnog vremena preuzela sam dužnosti sekretara Sreskog komiteta SKOJ-a za Bosanski Novi, područje Podgrmeča /prije mene bila je Nevenka Novaković/. Odavde sam povučena na skojevski kurs koje je održan u jednom selu u Podgrmeču, ali nije dugo trajao. Poslije ovog kursa, određeni smo da idemo na Kozaru: Dule Vidović, Mira Šinik, Esad Gerić i ja, kako bismo nastavili rad na organizovanju omladine. Uz put smo naišli na našu jedinicu pa nam je rečeno da ne možemo preći preko Sane.

U međuvremenu, poslije oslobođenja Bihaća, upućena sam na partijski kurs. Na tome kursu bili su i Jeco Marjanović, Zarko Zgonjanin i Sava Kesar. Po završenom kursu krenula sam na Kozaru. Sa mnom je došla i Mira Šinik. Na Kozari sam našla Miloša Stojakovića, koji je bio sekretar Okružnog komiteta KPJ za Kozaru. On mi je saopštio da sam imenovana za sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a za Kozaru. Od tada počinje moj rad na Kozari zajedno sa članovima Okružnog komiteta SKOJ-a: Branom Prokopićem i Mladenom Oljačom.

